

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในศตวรรษที่ 21 ¹ขวัญชัย ข้วน และ ²ธารทิพย์ ข้วน

Informal Education for the 21st Century ¹Khwanchai Khuana and ²Tanthip Khuana

บทคัดย่อ

ในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกรูปแบบนั้น จุดมุ่งหมายที่สำคัญก็เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถหรือการพัฒนาตนเองของผู้เรียน ในทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้เรียนในการศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย ตามแต่ละช่วงวัย ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน จะทำให้มีผลทั้งต่อตนเอง บุคคลอื่นและสังคมได้ในทางใดทางหนึ่ง ในการพัฒนาศักยภาพทุกด้านในตนเอง ผู้เรียนต้องสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองคิดและแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งจะเป็นผู้เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตอย่างมีความสุข โดยมีแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องและปรับเปลี่ยนให้ตรงตามความต้องการ บริบท สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ที่ศึกษา

คำสำคัญ: การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย, ศตวรรษที่ 21

Abstract

In education at all levels and in all forms of the key aims is to the development of the learners' potential is the development of the capacity or self development of the learners. informal education, learners are composed of diverse group of people and many age ranges. The potential development of the learners will affect both the learners themselves, others and social in some ways. In order to develop the learners' potential in all aspects, they must construct their own knowledge; think and solve problems by themselves, ready to become a lifelong learners and the knowledge gained can be applied in life happily. A consistent approach to management education and customized to meet the social, economic, political and lifestyle of the study.

Keywords : Informal Education, the 21st Century

¹ค.ด. หลักสูตรและการเรียนการสอน อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

²นักศึกษาปริญญาเอก ค.ด. หลักสูตรและการเรียนการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร สภาพเศรษฐกิจ และ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มีการส่งถ่ายถึงกัน จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้เองจึงเป็นเสมือนพลังผลักดันให้คนแต่ละคนต่างต้องตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลง อันทำให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ เพื่อให้มีความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้า การส่งผ่านข้อมูล ข่าวสารอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าในทุกมิติ ซึ่งเป็นการท้าทายให้บุคคลต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะประสบความสำเร็จ และมีความสามารถในการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ปรับตัวในหน้าที่การงาน ปรับปรุงการดำเนินชีวิตเพื่อการเรียนรู้ที่ดีขึ้นได้ และในการเริ่มต้นที่จะพัฒนาตนเองทุกคนต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ชีวิตเป็นของเรา เราเป็นผู้เลือกเส้นทางในการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตไปตามช่วงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อคนทุกคน โดยเฉพาะผู้เรียนในการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ซึ่งไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยใด การพัฒนาศักยภาพของตนอยู่เสมอในด้านต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนนั้นประสบความสำเร็จในชีวิตไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การทำงาน และการดำเนินชีวิต (ชนกนารถ บุญวิฒนะกุล, 2557, หน้า 15)

การรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงและความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทักษะใหม่ๆ ที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้และการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นการเรียกร้องให้เตรียมความพร้อมพลเมือง เพื่อสะท้อนความเป็นไปได้ในด้านต่างๆ ของการเรียนรู้ ซึ่งสรุปทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (Bellanca and Brandt, 2010 ; อ้างถึงใน ทิศนา ขมมณี, 2555) ไว้ดังนี้ 1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ได้แก่ การมีความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม การสื่อสารและการร่วมมือทำงาน การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา 2) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ได้แก่ ความรู้พื้นฐานด้านสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และ 3) ทักษะชีวิตและการทำงาน ได้แก่ ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม การมีความคิดริเริ่มและการชี้แนะตนเอง การเพิ่มผลผลิตและการรู้รับผิดชอบ ความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบ นอกจากนี้ (Kay, 2010) ได้ให้เหตุผลว่า โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรม ผู้ที่มีความรู้และทักษะในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้เท่านั้นที่จะประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สามารถช่วยให้บุคคลเรียนรู้และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง มีทักษะที่จำเป็นและหลากหลาย ส่งเสริมให้บุคคลมีทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญในยุคปัจจุบัน

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ให้ยึดหลักการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การพัฒนาสาระ

และกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องมี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใด รูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้โดยเน้นความสำคัญ คือ ความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องความรู้เกี่ยวกับตนเอง สังคม ประวัติศาสตร์ ระบบการเมือง การปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดการบำรุง รักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, 2549, หน้า 94-99)

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 (ราชกิจจานุเบกษา, 2551, หน้า 3-4) ระบุไว้ในราชกิจจานุเบกษา มาตรา 8 การส่งเสริมและสนับสนุน การศึกษาตามอัธยาศัย ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้ 1) ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะ พื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับ ความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและ วัฒนธรรม 3) ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาใน ระบบและการศึกษานอกระบบ มาตรา 9 ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้ 1) ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถเลือกรับบริการได้ หลากหลายตามความต้องการของตนเอง 2) ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบ และผู้จัดแหล่ง การเรียนรู้สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัย มีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนอง ความต้องการของผู้เรียนโดยบูรณาการความรู้ ปุถุผังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม 3) ผู้ส่งเสริมและ สนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อ ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอก ระบบเพื่อจัดการเรียนการสอนให้จบหลักสูตรตามกำหนดเท่านั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับการ จัดการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งที่มีความ สำคัญกับผู้เรียนตรงตามบริบทและความต้องการของผู้เรียน ซึ่งมีความ สำคัญไม่น้อยไปกว่าการจัดการศึกษาทั้งสองรูปแบบที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นการศึกษาที่มีมาตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นในโลก มนุษย์เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับ ธรรมชาติได้เป็นอย่างดี แต่ในสังคมปัจจุบันมนุษย์มีการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบมากขึ้นเนื่องจากมี ประชากรจำนวนมากและเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการทางการศึกษา จนทำให้ ละเลยการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งที่ยังมีความสำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบัน

ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal education) เป็นการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่มี หลักสูตรและระยะเวลาในการเรียนที่แน่นอน โดยการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้เป็นการศึกษาองค์ ความรู้ต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ตรงที่ได้จากชีวิตประจำวัน โดยการศึกษาตามอัธยาศัยจะกลายเป็น รากฐานสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555, หน้า 282)

พัฒนา ปู่วัง (2549, หน้า 23-24) กล่าวว่า ระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เป็นระบบที่ไม่มีหลักสูตรระเบียบวิธีหรือแบบแผนใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นการเรียนรู้ที่เกิดตามธรรมชาติ เป็นระบบที่เกิดขึ้นก่อนการศึกษาใด ๆ ทั้งสิ้น กิจกรรมที่ชัดเจนที่สุด ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว เด็กเรียนรู้ภาษา การปฏิบัติต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในครอบครัว การเรียนรู้ด้านอาชีพจากบิดามารดา มีการเรียนรู้จากเพื่อน ๆ และบุคคลภายนอก การเรียนรู้จากคำบอกเล่า การพบปะสนทนากับคนอื่น ๆ รวมทั้งจากการกระทำของตนเอง จะเห็นได้ว่าจะไม่มีกรอบแบบจัดกระทำใด ๆ ระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการก็เกิดขึ้นและมีอยู่ตลอดเวลาและระบบนี้ก็คงจะทดแทนด้วยระบบอื่นไม่ได้เช่นกัน แต่ก็เป็นไปได้ที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบดังกล่าวให้ดีขึ้นได้ เช่น การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่เป็นไปให้ไปถึงบุคคลในระยะเวลาที่เหมาะสม การพบปะสนทนาให้ความรู้บุคคลที่อยู่รอบ ๆ ให้มีความรู้ ความเข้าใจถูกต้องมากขึ้น

สมหวัง เจียสินเจริญ (2549, หน้า 14) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาความรู้ความคิดของตนได้อย่างกว้างขวางและช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่และทุกช่วงวัย ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์การทำงานสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ เจตคติ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ลักษณะและรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย

สมหวัง เจียสินเจริญ (2549, หน้า 19) ระบุว่า การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีรูปแบบการศึกษา หรือการเรียนรู้ที่ตายตัว ไม่มีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดกรอบกิจกรรม หรือขอบข่ายสาระการเรียนรู้ การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความต้องการ และแรงจูงใจใฝ่รู้ของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม เราสามารถจัดกิจกรรมเพื่อเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้ดังนี้ 1) จัดกิจกรรมในแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่างๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน การเรียนรู้ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ พิพิธภัณฑ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดกลุ่มเสวนา หรือการอภิปราย กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล และความรู้ต่าง ๆ 2) ส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ สนับสนุนสื่อแก่หน่วยงานและแหล่งความรู้ต่าง ๆ 3) ส่งเสริมให้หน่วยงานเครือข่ายจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ห้องสมุดในสถานที่ราชการ สถานประกอบการ 4) ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ตามความต้องการ และความสนใจ เช่น กลุ่มดนตรี กลุ่มสิ่งแวดล้อม พัฒนาชุมชน

จตุรวิทย์ พิมพ์ทอง (2546, หน้า 16-17) กล่าวว่า ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย มีดังต่อไปนี้ 1) มีรูปแบบที่ไม่เป็นรูปที่จะอธิบายได้ชัดเจนเหมือนการศึกษาในระบบ 2) เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม สังคม มีหลายสถานการณ์และหลายวัตถุประสงค์ 3) เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระยะ

อื่น ๆ อย่างแยกไม่ออกให้ชัดเจน 4) เป็นการศึกษาที่มีหลายรูปแบบ และใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ 5) ไม่มีหลักสูตร เวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่ลงทะเบียนเรียน และ 6) ต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สัมผัสหรือมีปฏิริยาต่อสภาพแวดล้อม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538, หน้า 83) การศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอน ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้อะไรสักอย่างหนึ่ง อีกทั้งยังไม่จำกัดเวลาเรียน สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

ดังนั้นสรุปได้ว่าการศึกษิตตามอัธยาศัยไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนแน่นอนตายตัว จับต้องไม่ได้ มีหลากหลายสถานการณ์ มีหลายรูปแบบ ไม่เป็นทางการ ไม่มีหลักสูตรแต่มีความสอดคล้องกับความต้องการในการดำเนินชีวิตของผู้ที่ศึกษา

หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

สมหวัง เจียสินเจริญ (2549, หน้า 20) กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้ 1) จัดให้สนองกลุ่มเป้าหมาย ทุกเพศและวัย ตามความสนใจ และความต้องการ 2) จัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) จัดโดยวิธีหลากหลายโดยใช้สื่อต่าง ๆ 4) จัดให้ยืดหยุ่น โดยไม่มียึดรูปแบบใด ๆ 5) จัดให้ทันต่อเหตุการณ์ 6) จัดได้ทุกกาลเทศะ และ 7) จัดบรรยากาศ สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จตุรวิทย์ พิมพ์ทอง (2546, หน้า 17-18) ได้อธิบายถึงหลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาตามมาตรา 8 ไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิต 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

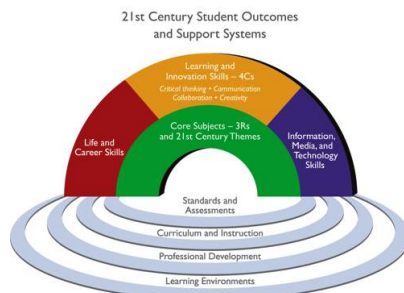
การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยควรจะมีเป้าหมายหลักให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยให้ผสมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิต ซึ่งมีหลักการศึกษาดังต่อไปนี้ 1) หลักความสัมพันธ์กับธรรมชาติ จะต้องจัดให้ครอบคลุมหรือจัดให้เป็นไปตามธรรมชาติสภาพของธรรมชาติมี 4 ด้าน คือ ธรรมชาติมีความหลากหลาย ธรรมชาติมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ธรรมชาติมีการจัดการตัวเองได้และธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง ดังนั้นควรจัดให้ครอบคลุมธรรมชาติทั้ง 4 ด้าน 2) หลักการต้นทุนของชุมชน เป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ตามหลักการนี้จะมืองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ทุนระบบนิเวศน์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และทุนสติปัญญา 3) หลักการเชื่อมโยงและต่อเนื่องตามหลักการนี้ที่สำคัญคือให้เอา “คน” มาเป็นตัวตั้งในการดำเนินงาน เพราะคนทุกคนจะต้องผ่านการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งมาก่อนแล้ว แต่ทั้งนี้ทุกคนจะต้องผ่านการศึกษิตตามอัธยาศัยทั้งนั้น 4) หลักความสะดวกและเข้าถึงได้ง่าย การจัดการศึกษาตามหลักการนี้เน้นความเป็นธรรม ความถูกต้องและความถูกต้องเป็นสำคัญ ดังนั้นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นการศึกษาตลอดชีวิต สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาสาระกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ควรเน้นวิธีการเรียนที่แตกต่างแบบที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีส่วนจัดหรือ

เรียกว่าการเรียนรู้ตามสถานการณ์ มีการใช้สื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนและสังคม ใช้วิธีผสมผสานในกระบวนการเรียนรู้และมุ่งให้กลุ่มผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสูงสุด

ดังนั้นหลักการจัดการศึกษาตามอริยาถัยจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยนำเอาสิ่งที่มีประโยชน์ที่อยู่ใกล้ตัวมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดในการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา ปรับปรุงเพิ่มเติมจากสิ่งที่มีอยู่ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

กระทรวงศึกษาธิการ (2556, หน้า 76-78) การกำหนดทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งกำหนดปัจจัยที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไว้ 6 ประการ ได้แก่ 1) เน้นวิชาแกน ตามนโยบายการศึกษาของประเทศต่างๆ ทั้งนี้ จุดเน้นของวิชาหลักต้องเป็นการสอนที่มากกว่าการให้มีความรู้ที่จำเป็น แต่ควรเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งด้วย 2) เน้นที่ทักษะการเรียนรู้ ในสหรัฐอเมริกาแบ่งเป็นทักษะ 3 ประเภท คือ ทักษะด้านข้อมูลและการสื่อสาร ทักษะทางการคิดและการแก้ปัญหา และทักษะการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและการพึ่งพาตนเองได้ 3) ใช้เครื่องมือของศตวรรษที่ 21 ในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ได้แก่ เทคโนโลยีด้านข้อมูลและการสื่อสาร คอมพิวเตอร์ เครือข่าย และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเครื่องมือเกี่ยวกับเสียง ภาพ และสื่ออื่นๆ รวมทั้งสื่อประสม 4) สอนและเรียนรู้ในบริบทของศตวรรษที่ 21 โดยครูสามารถนำบริบทในชีวิตประจำวันมาสู่ห้องเรียน หรือนำผู้เรียนออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้บริบทต่าง ๆ ของสังคมอย่างแท้จริง 5) สอนและเรียนรู้ในเนื้อหาของศตวรรษที่ 21 โดยในสหรัฐอเมริกาเน้นเนื้อหา 3 หัวข้อ คือ ความตระหนักในการเป็นส่วนหนึ่งของโลก การเข้าใจการเงิน เศรษฐศาสตร์ และธุรกิจ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การเข้าถึงความเป็นพลเมือง และ 6) ใช้การวัดผลประเมินผลของศตวรรษที่ 21 ในการวัดทักษะการเรียนรู้ของศตวรรษที่ 21 โดยการทดสอบระดับชาติใช้วัดวิชาแกนและทักษะศตวรรษที่ 21 และสอดคล้องกับการวัดผลประเมินผลในห้องเรียน โดยการวัดผลประเมินผลในห้องเรียนต้องเข้มข้นและบูรณาการกับกระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ โดยการให้ผลสะท้อนทันที และช่วยผู้เรียนที่เรียนรู้วิชาแกนและทักษะสำหรับศตวรรษที่ 21 ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 : กรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21
ที่มา : วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรืองและคณะ (2554).

ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21

วิจารณ์ พานิช (2555, หน้า 16-21) ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ดังนี้ ทักษะที่สำคัญที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้และเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การเรียนรู้ (3R x 7C) 3R คือ Reading (อ่านออก), (W) Riting (เขียนได้), และ (A) Rithematics (คิดเลขเป็น) 7C คือ Critical Thinking and Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา) Creativity and Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) Collaboration, Teamwork and Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) Communications, Information, and Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) Computing and ICT Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) Career and Learning Skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)

ความจริงยู่ก้าวน้าทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น ทำให้วงการการศึกษาในประเทศไทยจำเป็นต้องตอบสนองต่อความท้าทายที่ต้องเผชิญว่าเราต้องการรูปแบบการทำงานที่สามารถพัฒนาการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อที่จะสามารถจัดการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงและมุมมองของนักการศึกษาที่ต้องการให้ผู้เรียนมีในอนาคตมีคุณลักษณะ 4 ประการดังนี้ 1) วิธีการของการคิด ได้แก่ สร้างสรรค์ คิดวิจารณ์ญาณ การแก้ปัญหา การเรียนรู้และตัดสินใจ 2) วิธีการของการทำงาน ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร และการร่วมมือ 3) เครื่องมือสำหรับการทำงาน ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ และความรู้ด้านข้อมูล 4) ทักษะสำหรับดำรงชีวิตในโลกปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นพลเมืองชีวิตและอาชีพ และ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

การเรียนรู้แนวใหม่ในศตวรรษที่ 21

ศตวรรษที่ 21 ถือเป็นช่วงเวลาที่ทำท้าทายความสามารถของมนุษย์ เพราะเป็นยุคที่โลกต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และข้อมูลข่าวสารทุกอย่างก็ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงรอบตัวเราอีกต่อไป แค่เพียงคลิกที่ปลายนิ้ว เราก็สามารถก้าวข้ามพรมแดนไปได้ทุกมุมโลก ซึ่งดวงทางการศึกษาทั่วโลกต่างก้าวพ้นรูปแบบการเรียนการสอนที่ใช้ครูเป็นศูนย์กลาง มาเป็นการเรียนรู้ในแบบกระบวนทัศน์ใหม่ เรียกได้ว่าเป็นการจัดการศึกษายุคฐานแห่งเทคโนโลยี หรือ Technology Based Paradigm

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 ครูผู้สอน จะต้องปรับแนวทางการเรียนการสอนใหม่โดยทำให้ผู้เรียน รักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีเป้าหมายในการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิต ทักษะการคิด และทักษะด้านไอที ซึ่งหมายถึงการที่เด็กรู้ว่า เมื่อเขาอยากรู้เรื่องใดเขาจะไปตามหาข้อมูลเหล่านั้นได้ที่ไหน เมื่อได้ข้อมูลมาต้องวิเคราะห์ได้ว่าข้อมูลเหล่านั้นมีความน่าเชื่อถือเพียงใด และสามารถแปลงข้อมูลเป็นความรู้ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องเกิดจากการฝึกฝน จะต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทดลองด้วยตนเอง ดังเช่นระบบการศึกษาในประเทศ สิงคโปร์ เกาหลีใต้ ได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษาที่เน้นสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนในอนาคต เป็นที่มาของการจัดการศึกษาใหม่ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้สำคัญกว่าความรู้ (ชนกนารถ บุญวิวัฒนะกุล, 2557, หน้า 24-26)

ภาพที่ 2 : กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21
ที่มา : ชนกนารถ บุญวิวัฒนะกุล (2557, หน้า 25)

จากภาพจะแสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 นั้นสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาผู้เรียนในทางการศึกษาตามอรรถาธิบายในศตวรรษใหม่เพราะการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณค่าหลักในตนเองจะต้องประกอบไปด้วยการจัดการเกี่ยวกับตนเองได้ การตระหนักรู้ในสังคม การจัดการความสัมพันธ์ การมีความรับผิดชอบและการตัดสินใจที่ตีรวมไปถึงการตระหนักรู้ในตนเอง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้เรียนทางการศึกษาตามอรรถาธิบายด้วยเช่นกัน

สรุป

การศึกษาตามอรรถาธิบาย ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะในการดำเนินชีวิต และเติมเต็มความต้องการของผู้เรียนที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ นอกเหนือการเรียนการสอนในระบบและนอกระบบโรงเรียนโอกาสของการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายเกิดขึ้นได้ ในทุกเวลา ไม่จำกัดสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อต่าง ๆ รอบตัว และในการพัฒนาผู้เรียนทางการศึกษาตามอรรถาธิบายสู่การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนเพื่อเตรียมความพร้อมของคนทุกวัยที่มีความความแตกต่างระหว่างบุคคล อันจะทำให้เกิดความพร้อมที่จะรองรับการพัฒนาโดยเริ่มต้นที่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเองก่อน เพื่อให้มีความพร้อมที่จะรับการพัฒนานในลำดับที่สูงขึ้นต่อไป นับเป็นก้าวสำคัญในการศึกษาตามอรรถาธิบายที่จะเชื่อมโยงการศึกษากับการพัฒนาคน ด้วยการพัฒนาศักยภาพในตนเองของทุกคนให้สามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองคิดและแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งจะเป็นผู้เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตอย่างมีความสุขต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- การศึกษาออกโรงเรียน, กรม. (2538). **การศึกษาตามอัธยาศัย**. กรุงเทพฯ : กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ.
- คณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, สำนักงาน. (2549). **รวมกฎหมายกฎระเบียบ การบริหารงานบุคคลด้านกฎหมายของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา**. สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ.
- จตุรวิทย์ พิมพ์ทอง. (2546). **การให้บริการการศึกษาตาม อัธยาศัยด้วยภาพโปสเตอร์ แผ่นพับ และ นิตยสารด้านสุขภาพในสถานพยาบาลมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล. (2557). “การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทางการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยสู่การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ.** 7(2); ก.ค.-ธ.ค.
- ทิตนา แชมมณี. (2555). **บัณฑิตศึกษาในศตวรรษที่ 21: การปรับหลักสูตรการสอน**. (เอกสารอัดสำเนา).
- พัฒนา ปู่วัง. (2549). **การจัดการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามการรับรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัด หนองคาย**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต อุตรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2551). “**พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551**” เล่มที่ 125 ตอนที่ 41 ก. หน้า 3-4. 3 มีนาคม .
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์**, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และคณะ. (2554). แปล ; James Bellanca, Ron Brandt **บรรณาธิการ. ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : โอเพ่นเวิลด์ส.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2556). “**ภาคผนวก ง : ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21**” นโยบายสำนักงาน คณะกรรมการ การศึกษา ขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557. เอกสารสำนักนโยบาย และแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน 6/2556 : 76-78. กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและแผนการ ศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมหวัง เจียสินเจริญ. (2549). **การพัฒนาการเรียนรู้วิชางานบำรุงรักษารถยนต์สำหรับห้องเรียนแบบ ศูนย์การเรียนรู้หลักสูตรวิทยาลัยชุมชนตามแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย**. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาอุตสาหกรรมการศึกษา กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Kay, K. (2010). **21st century skills: Why they matter, what they are, and how we get there**. In Bellanca, J., & Brandt, R. (Eds.), **21st century skills: Rethinking how students learn**. Bloomington, IN: Solution Tree Press.